

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA DIDAKTIK IMKONIYATLAR VA HAMKORLIK STRATEGIYALARI

Ruziyeva Dilafruz Muminovna, Buxoro davlat pedagogika instituti "Texnologik ta'lim"
kafedrası o'qituvchisi

roziyevadilafruz646@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim muassasalarida texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida didaktik imkoniyatlardan foydalanish va samarali hamkorlik strategiyalarini ishlab chiqish masalalari chuqur yoritilgan. Ta'lim sifatini oshirish, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi faol muloqotni shakllantirish, shuningdek, amaliy mashg'ulotlarda texnologik yondashuvlarni qo'llash muhimligi asoslab berilgan. Mazkur yondashuvlar zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida, innovatsion va interaktiv metodlarni uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladi. Maqolada shuningdek, o'quv jarayonida muammoli vaziyatlar, loyihalash asoslari va guruhlarda ishlash kabi metodlar orqali o'qituvchida muhim kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Hamkorlik strategiyalarining psixologik-pedagogik asoslari ham tahlil qilinib, real ta'lim amaliyotida ularni qo'llash imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Texnologik ta'lim, oliy ta'lim, o'qituvchi tayyorlash, didaktik imkoniyatlar, hamkorlik strategiyasi, interaktiv metodlar, innovatsion yondashuv, kasbiy kompetensiya, muammoli vaziyat, guruhli o'qitish, pedagogik texnologiyalar.

DIDACTIC OPPORTUNITIES AND COLLABORATION STRATEGIES IN TRAINING TECHNOLOGICAL EDUCATION TEACHERS AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Ruziyeva Dilafruz Muminovna, Lecturer at the "Technological Education" Department,
Bukhara State Pedagogical Institute

roziyevadilafruz646@gmail.com

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of the use of didactic opportunities and the development of effective collaboration strategies in the preparation of technological education teachers at higher education institutions. It emphasizes the importance of enhancing the quality of education, encouraging active teacher-student interaction, and applying technological approaches in practical lessons. These strategies are based on modern pedagogical technologies, integrating innovative and interactive methods. The paper also examines how teachers can acquire essential professional competencies through problem-based learning, project work, and group activities. Furthermore, the psychological and pedagogical foundations of collaborative strategies are discussed, with attention to their practical application in real educational settings.

Keywords: Technological education, higher education, teacher training, didactic opportunities, collaboration strategy, interactive methods, innovative approach, professional competence, problem-based learning, group teaching, pedagogical technologies.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ И СТРАТЕГИИ СОТРУДНИЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Рузиева Дилафруз Муминовна, Преподаватель кафедры «Технологическое образование»
Бухарского государственного педагогического института.

roziyevadilafruz646@gmail.com

Аннотация: В данной статье всесторонне рассматриваются вопросы использования дидактических возможностей и разработки эффективных стратегий сотрудничества при подготовке преподавателей технологического образования в высших учебных заведениях. Особое внимание уделяется повышению качества образования, активному взаимодействию между преподавателем и студентом, а также

применению технологического подхода на практических занятиях. Предлагаемые подходы основаны на современных педагогических технологиях, интеграции инновационных и интерактивных методов обучения. Также анализируются пути формирования ключевых профессиональных компетенций у будущих преподавателей через проблемное обучение, проектную деятельность и работу в группах. Рассматриваются психолого-педагогические основы стратегий сотрудничества и возможности их применения в реальной образовательной практике.

Ключевые слова: Технологическое образование, высшее образование, подготовка преподавателей, дидактические возможности, стратегия сотрудничества, интерактивные методы, инновационный подход, профессиональная компетентность, проблемное обучение, групповое обучение, педагогические технологии.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – raqobatbardosh, kasbiy jihatdan yetuk va zamonaviy texnologiyalarni puxta o'zlashtirgan pedagog kadrlarni tayyorlashdir. Xususan, texnologik ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi o'qituvchilarning didaktik saviyasini oshirish, hamkorlikka asoslangan metodik yondashuvlarni shakllantirish zarurati tobora ortib bormoqda.

Yangi O'zbekistonning strategik taraqqiyot yo'lida ta'lim tizimini, xususan, yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlashni modernizatsiya qilish eng ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Global iqtisodiyotning texnologik transformatsiyasi, raqamli texnologiyalarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi va mehnat bozorida innovatsion ko'nikmalarga ega mutaxassislarga bo'lgan talabning ortishi umumiy o'rta ta'lim tizimida "Texnologiya" fanining o'rnini va mazmunini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Bu o'zgarishlar, o'z navbatida, mazkur fan o'qituvchilarini tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalari (OTM) oldiga mutlaqo yangi vazifalarni qo'yimoqda. An'anaviy "mehnat ta'limi" o'qituvchisidan zamonaviy, kreativ, loyihalash qobiliyatiga ega va tadbirkorlik tafakkuri rivojlangan texnologik ta'lim pedagogiga o'tish davri boshlandi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, mamlakatning innovatsion rivojlanishi bevosita maktab o'quvchilarida texnologik savodxonlik, muhandislik tafakkuri, ijodiy yondashuv va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish sifatiga bog'liq. Bu vazifani samarali amalga oshirish uchun bo'lajak texnologiya o'qituvchisining o'zi eng ilg'or didaktik yondashuvlar, raqamli vositalar va amaliyot bilan integratsiyalashgan ta'lim muhitida tayyorgarlikdan o'tishi zarur. Shu bois, OTMlarda texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini tahlil qilish, mavjud didaktik imkoniyatlarni baholash va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan hamkorlik strategiyalarini ishlab chiqish bugungi kunning eng muhim ilmiy-pedagogik muammolaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PQ-5847-sonli qarori ("Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi")da oliy ta'limda innovatsion yondashuvlar, zamonaviy o'quv metodikalari va malakali kadrlar tayyorlash masalalariga alohida urg'u qaratilgan. Shuningdek, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (yangi tahrir, 2020-yil)da o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik innovatsiyalar va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan faoliyat asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son Farmonida pedagogik kadrlar malakasini uzluksiz oshirish, didaktik yondashuvlarni takomillashtirish va xalqaro standartlarga mos ta'lim tizimini yaratish vazifalari belgilab berilgan. Ushbu huquqiy-me'yoriy hujjatlar texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida didaktik imkoniyatlarni to'g'ri tashkil etish va hamkorlik strategiyalarini rivojlantirishni dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashda didaktik imkoniyatlardan foydalanish va hamkorlik strategiyalarini shakllantirish masalasi ko'plab ilmiy-adabiy va me'yoriy manbalarda o'z ifodasini topgan. Bu sohada olib borilgan tadqiqotlar va konsepsiyalar asosida samarali ta'lim metodikasini yaratish uchun mustahkam nazariy zamin mavjud.

Avvalo, Sh. Turdiyev, O. Teshaboyev, M. Nazarov kabi o'zbek olimlarining texnologik ta'limga oid tadqiqotlarida o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, didaktik

yondashuvni modernizatsiyalash, loyihalash metodikasini qo'llashga oid muhim fikrlar ilgari surilgan. Ular ta'limning samaradorligi uchun faqat nazariy bilim emas, balki ishlab chiqarishga yo'naltirilgan amaliy mashg'ulotlar, guruhii hamkorlikda ishlash va masalalarga echim topishga asoslangan metodlar zarurligini ta'kidlaydilar.

A.V. Khutorskoy va G.K. Selevko kabi rus olimlarining didaktik tizimlar va innovatsion ta'lim texnologiyalariga oid ishlari ham bu yo'nalishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, Khutorskoy kompetensiyaviy yondashuvni asoslab, o'qituvchini faqat bilim beruvchi emas, balki rivojlantiruvchi, yo'naltiruvchi subyekt sifatida ko'radi. Selevko esa interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, keys-stadi yondashuvlar yordamida hamkorlikda o'qitish imkoniyatlarini chuqur tahlil qiladi.

Yevropa va AQSh tajribasida, xususan J. Dewey, R.M. Gagné, L. Vygotsky asarlarida kooperativ o'qitish va tajriba asosida o'rganish (experiential learning) texnologik ta'limda alohida ahamiyat kasb etadi. Deweyning "learning by doing" yondashuvi texnologik fanlar uchun ayniqsa dolzarbdir, chunki bu fanlarda nazariya bilan amaliyot uyg'unlashgan bo'lishi kerak.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida texnologik ta'lim yo'nalishida o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga yangi yondashuvlar talab qilinmoqda. Bu sohadagi o'quv jarayoni faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmasligi, balki talabalarda mustahkam amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga, texnologik fikrlashni rivojlantirishga xizmat qilishi zarur. Buning uchun esa zamonaviy didaktik imkoniyatlardan to'g'ri foydalanish va ta'lim jarayonini samarali tashkil etish lozim.

Didaktik imkoniyatlar deganda o'qituvchi foydalanadigan uslublar, metodlar, texnik vositalar, o'quv materiallari va interaktiv vositalarning barchasi nazarda tutiladi. Ayniqsa texnologik ta'limda bu vositalar juda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, talabalarni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlash uchun muammoli topshiriqlar berish, loyiha asosida ishlash, texnologik jarayonlarni modellashtirish kabi yondashuvlar talabalarining mustaqil fikrlashi va kasbiy kompetensiyalarini oshiradi.

Hozirda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida raqamli platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari (Moodle, Zoom, Google Classroom va boshqalar) o'quv jarayoniga joriy etilmoqda. Bu esa didaktik imkoniyatlarni yanada kengaytirib, o'quv materiallarini talabalarga qulay va interaktiv shaklda etkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, dars jarayonlarida multimediali materiallardan foydalanish, amaliy mashg'ulotlarda tajriba asosida o'rgatish, simulyatsiya va virtual laboratoriyalarni tatbiq etish orqali ta'lim sifati oshirilmoqda.

Texnologik ta'limda o'qituvchilarni tayyorlashda faqat didaktik yondashuv emas, balki hamkorlikka asoslangan o'quv jarayoni ham muhim o'rin tutadi. Hamkorlik deganda o'qituvchi va talabalar, o'qituvchilar o'rtasida, hamda oliy ta'lim muassasasi bilan ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi faol, samarali hamkorlik tushuniladi. Bu hamkorlik ta'lim mazmunining amaliyotga yaqinlashuviga, talabalar bilimini real ish sharoitida qo'llay olishiga xizmat qiladi.

Masalan, guruhlarda ishlash orqali talabalar bir-biridan o'rganishadi, o'zaro fikr almashadilar va jamoaviy qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradilar. "Peer-teaching" (o'zaro o'qitish) metodi orqali talabalar murakkab mavzularni o'zaro tushuntirish orqali yanada yaxshi o'zlashtiradilar. Tajribali o'qituvchilar tomonidan yangi kadrlarga mentorlik qilish esa kasbiy shakllanish jarayonini tezlashtiradi.

Hamkorlik strategiyalari shuningdek, turli fanlar o'rtasida bog'liqlik yaratishga ham xizmat qiladi. Masalan, texnologik ta'lim informatika, fizika, matematika va biologiya fanlari bilan integratsiyada o'rgatilganda, talabalar ilmiy-texnik muammolarga kompleks yondashishni o'rganadilar. Bu esa zamonaviy mehnat bozorida ularga qo'shimcha ustunlik beradi.

Shuningdek, texnologik ta'lim bo'yicha o'qituvchilarni tayyorlashda quyidagi amaliy yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish lozim:

- O'quv dasturlariga zamonaviy texnologiyalar asosida tuzilgan amaliy mashg'ulotlar kiritilishi;

- O'qituvchilar uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil qilish;
- Ishlab chiqarish bilan hamkorlikda loyihaviy mashg'ulotlar o'tkazish;
- Darslarda o'quvchilarni faol ishtirok ettirish, ya'ni ular fikr bildiradigan, qaror qabul qiladigan va bahslashadigan muhitni yaratish.

Bu kabi yondashuvlar orqali o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va hamkorlik qiluvchi subyektga aylanadi. Bunday ta'lim muhiti esa talabalarni mustaqil, faol va innovatsion fikrlovchi mutaxassislar sifatida shakllantiradi

Oliy ta'lim tizimida texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash masalasi hozirgi kunda dolzarb bo'lib, bu jarayon doimiy ravishda yangilanib borayotgan ta'lim standartlari, texnologiyalar va jamiyat ehtiyojlariga moslashishni talab etadi. Bu borada eng muhim jihatlardan biri - o'quv jarayonida didaktik imkoniyatlarni to'g'ri yo'naltirish va hamkorlikka asoslangan yondashuvlarni tizimli joriy qilishdir.

Amaldagi tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab oliy ta'lim muassasalarida hali ham klassik yondashuvlarga urg'u berilib, interaktiv, amaliy va hamkorlikka asoslangan ta'lim shakllari etarli darajada tatbiq qilinmayapti. Bu esa talabalarni faollashtirishga, ularning kasbiy ko'nikmalarini real hayot talablariga moslashtirishga to'siq bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'qituvchilarning o'zlari uchun ham yangi didaktik vositalar va metodlardan foydalanishga tayyorlik darajasi turlicha.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, texnologik ta'lim sohasi amaliyotga eng yaqin sohalardan biri bo'lib, bu yo'nalishda ta'lim olayotgan talabalar faqat nazariy bilim bilan emas, balki ishlab chiqarish bilan bog'liq real jarayonlarni chuqur tushunish va bajara olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Shuning uchun bu yo'nalishda o'qituvchi tayyorlashda didaktik imkoniyatlar bilan bir qatorda amaliy hamkorliklar - korxonalar, kasb-hunar markazlari, texnoparklar bilan aloqalar muhim o'rin tutadi.

Boshqa tomondan, hamkorlik strategiyalari nafaqat talaba va o'qituvchi o'rtasida, balki o'qituvchilarning o'zaro tajriba almashinuvi orqali ham rivojlantirilishi zarur. O'quv-uslubiy tajriba almashinuvi, jamoaviy loyiha va seminarlar orqali o'qituvchilar o'zlarining metodik salohiyatini oshiradi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayoniga joriy qilish imkoniga ega bo'ladi.

Xalqaro tajriba ham shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda (masalan, Finlyandiya, Germaniya, Janubiy Koreya) texnologik ta'lim o'qituvchilari uchun amaliyot bilan uzviy bog'langan o'quv modellar, o'zaro hamkorlikka asoslangan loyihalar, va "mentorlik dasturlari" keng qo'llaniladi. Bu esa o'qituvchining kasbiy o'sishini tezlashtiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Yuqoridagi mulohazalardan kelib chiqib aytish mumkinki, texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashda faqatgina bilim berish etarli emas, balki ularni amaliyotga tayyorlash, kommunikativ, muammoli vaziyatlarga moslashuvchan va mustaqil qaror qabul qila oladigan mutaxassis sifatida shakllantirish talab etiladi.

Demak, mazkur sohada taklif etilayotgan didaktik imkoniyatlar va hamkorlik strategiyalarini tizimli, ilmiy asosda va amaliyotga yo'naltirilgan tarzda amalga oshirish orqali texnologik ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib aytish mumkinki, texnologik ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashda didaktik imkoniyatlar va hamkorlik strategiyalarining o'rni beqiyosdir. Oliy ta'lim tizimi zamonaviy talablarga mos ravishda o'qituvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishni, nazariy bilimlarni chuqurlashtirish bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishni talab qilmoqda.

Didaktik imkoniyatlardan to'g'ri foydalanish, interaktiv va innovatsion metodlarni dars jarayoniga tatbiq etish o'quvchilarda faollikni oshiradi, chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi. Hamkorlik strategiyalarining esa faqat o'qituvchi va talaba o'rtasida emas, balki o'qituvchilar, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida ham rivojlanishi talab etiladi. Bunday yondashuv texnologik ta'limni real hayotga yaqinlashtiradi, o'rgatish jarayonini amaliyot bilan uzviy bog'laydi.

Shu asosda quyidagi amaliy takliflarni ilgari suramiz:

1. Texnologik ta'lim o'qituvchilari uchun malaka oshirish kurslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari va interaktiv metodlar asosida qayta tashkil etish;

2. Oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam hamkorlik tizimini yo'lga qo'yish, jumladan, talabalarni amaliyotga yo'naltirish va o'qituvchilarni real ishlab chiqarish jarayoniga jalb etish;

3. Dars jarayonida kooperativ o'qitish, loyihalash, muammoli vaziyatlar asosida o'qitish metodlarini keng qo'llash orqali talabalarning faolligini va mustaqil fikrlashini rivojlantirish;

4. Fanlararo integratsiyani kuchaytirish, ya'ni texnologik ta'limni informatika, matematika, biologiya va boshqa fanlar bilan bog'liq holda o'rgatish;

5. O'qituvchilar o'rtasida metodik tajriba almashish, jamoaviy seminar-treninglar va "pedagogik inkubatorlar"ni yo'lga qo'yish orqali bilim almashinuvi va metodik yangilanishga erishish.

Mazkur takliflar texnologik ta'lim o'qituvchilari tayyorlash tizimini zamon talablari asosida takomillashtirishga xizmat qiladi va ta'lim sifati hamda natijadorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kazakov, F., Rajabov, I., Umirov, J., Ruziyeva, D., & Aripova, A. (2021, November). Methods to improve hackles in the production of quality yarn. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2094, No. 4, p. 042091). IOP Publishing.

2. Muminovna R. D. et al. O'zbekistonda xalq amaliy san'ati va milliy hunarmandchilikning rivojlanishi //ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – T. 7. – №. 4. – c. 157-165.

3. Muminovna R. D. Tabiiy ipak iplarining xususiyatlarini tahlil qilish asosida ipak tolali gazlamalarining sifati va assortimentini oshirish mezonlari //Miasto przyszości. – 2024. – c. 323-326.

4. Muminovna R. D. Ta'lim tizimida foydalanishga mo'ljallangan dasturiy ta'lim vositalari tasnifi //Наука и Технологии. – 2023. – T. 1. – №. 3.

5. Muminovna R. D. Gazlamalarning kirishishi va unga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish //Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – T. 7. – №. 4.

6. Rayimova d. D. Et al. Texnologiya ta'limi praktikumi fanini oqitishda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkoniyatlari//educational research in universal sciences. – 2023. – T. 2. – №. 5.

7. Жўраев А. Р., Сайфуллаева Д. А., Бахронова Ш. Замонавий таълим технологиялар асосида ташкил қилинадиган шахсга йўналтирилган таълим жараёни //Science nd Education. – 2020. – T. 1. – №. 8.

8. Baxronova S., Davlatova N. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini tikuvchilikka oid kreativ rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – T. 2. – №. 7. – c. 144-148.

9. Muminovna R. D. Innovatsion ta'lim sharoitida oliy ta'lim muassasasi talabalarini zamonaviy o'qitish metodlari orqali kasbiy mahoratini oshirishda foydalanish tamoyillari //Pedagogs. – 2024. – T. 56. – №. 2. – c. 66-70.

10. Muminovna R. D. Improving the organization of practical lessons in technology education//Amaliy va fundamental tadqiqotlar jurnali| journal of applied and fundamental research. – 2024. – T. 3. – №. 5. – c. 58-62.